

Kronik**Fonde: Krav om åbenhed og effektivitet øges**

Af Michael Christiansen, bestyrelsesformand for DR og tidl. direktør for Det kongelige Teater og Markus Bjørn Kraft, adm. dir. for konsulentfirmaet Kraft & Partners A/S

Debatten om fondenes store samfundsmæssige rolle har fået nyt liv i Berlingske Tidende for nylig med flere større artikler om RealDanias økonomiske udvikling og et politisk krav om tilsyn med foreninger af fondskarakter. Omdrejningspunktet for artiklerne har været et stigende pres på de såkaldt herreløse fonde. Men det kan muligvis også ses som startskuddet til en mere generel debat om fondenes rolle i Danmark.

Fondenes betydning i Danmark er stor og stigende. Der findes ikke nogen oversigt over, hvor mange fonde, der findes i Danmark, og hvor stor deres samlede – og skattebegunstigede - formue er. Et skøn er, at der i 2007 fandtes 12-14.000 danske fonde med en samlet kapital på over 400 mia. kr.. Selv med en økonomisk krise som den nuværende er der ingen tvivl om, at fondene udgør en meget væsentlig magtfaktor i det danske samfund. Når krisen kradser, bliver det offentlige fokus på fondene som væsentlige samfundsaktører større. Som artiklerne i Berlingske Tidende viser, efterspørger offentligheden åbenhed fra fondene og offentligt tilsyn med disse. Presset øges på fondene om at sikre gennemsigtighed og synlighed samt effektivitet.

Tænk på Operaen i København, der er rammen om stor og internationalt anerkendt scenekunst. Tænk på Den Blå Planet, Danmarks nye akvarium, der om få år vil forene zoologi og arkitektur på højt plan. Og tænk så på TrygFondens Forebyggelsecenter, der skal undersøge, hvordan man får folk med usunde vaner til at lægge deres livsstil om, så de ikke bliver syge. Hvad har de tre initiativer til fælles? De er til gavn for os alle – for almenvellet; og de er alle tre betalt af private fonde.

Lad os straks slå fast, at vi opfatter fondenes rolle i samfundet som meget positiv og værdifuld. De giver os ny viden og nye muligheder på en måde og i en hastighed, som det offentlige ikke kan. De kan løfte, hvor andre ikke kan. Som da The Ford Foundation udviklede en ny type ris, der kan høstes tre gange om året. Men fondene udgør samtidig en udfordring. Fondene handler et langt

stykke hen ad vejen uden for demokratisk kontrol. Fondene bør derfor selv være med til at sikre, at de er til gavn for samfundet på en ansvarlig måde, hvor der er gennemsigtighed og åbenhed om deres aktiviteter, og hvor deres aktiviteter udføres effektivt med et klart mål om at skabe udvikling og forandring.

Der findes forskellige typer af private fonde, nemlig erhvervsdrivende fonde og almennyttige fonde. Derudover findes der foreninger med titel af fonde som fx RealDania. I denne kronik beskæftiger vi os ikke med selskabsretlige konstruktioner, men med den rolle, som ”fondene” gennem deres filantropiske – altså almennyttige - aktivitet spiller i det danske samfund. Fondenes indflydelse på den samfundsmæssige udvikling er stor – og også stigende. Eksemplerne i denne kronik taler deres eget sprog. Det skyldes ikke mindst den politisk-økonomiske udvikling, hvor der i de senere år er sket en ændring i rollefordelingen mellem den private og den offentlige sektor. Hvad der tidligere blev opfattet som offentlige kerneopgaver, udføres i dag oftere af private aktører eller i blandede offentlig-private konstruktioner. Et eksempel på dette er hospitalsdrift. Derudover er der op i gennem 1990erne og efter år 2000 sat stor fokus på virksomheders corporate social responsibility. Det har også medført en stigning i virksomheders filantropiske aktiviteter uden brug af fondskonstruktioner.

Mange filantropiske fonde i Danmark har tradition for at være relativt lukkede over for omverdenen. Der er meget lidt offentlighed om deres strategi, støttekriterier og effekt. Men der i dag tegn på positive forandringer i fondenes grad af åbenhed. Nogle fonde arbejder i dag bevidst på at være åbne og gennemsigtige. Bikubenfonden og TrygFonden smba (Tryghedsgruppen smba) er et eksempel på dette.

Derudover er der en tendens til, at visse fonde ændrer støttestrategi fra mange enkeltstående donationer til større projekter, der har til formål at skabe store samfundsmæssige forandringer fx gennem byggeri eller gennem produktion af ny viden. De opfatter sig selv som uafhængige aktører, der kan være vigtige bidragydere til den langsigtede samfundsmæssige udvikling.

Fondenes rolle er altså under stor forandring. Den filantropiske fondsvirksomhed i Danmark har i de senere år bevæget sig væk fra at være relativt usynlige og enkeltstående barmhjertighedsgerninger til i højere grad at være big business. Big business forstået på den måde,

at der er tale om meget store filantropiske donationer, som ydes af fonde, der er nødt til at handle mere professionelt og forretningsorienteret end tidligere.

Vi ser to store udfordringer for de almennyttige fonde i Danmark i de kommende år. To udfordringer, som vi mener, at fondene er nødt til at håndtere, hvis de fortsat skal være en gevinst for samfundsudviklingen.

Den første og største udfordring er kravet om gennemsigtighed og synlighed. På grund af fondenes størrelse, midlernes tilvejebringelse og deres øgede samfundsmæssige rolle er der et stigende krav til fondene om gennemsigtighed. Et krav, der fremføres i medierne af både politikere, journalister, forskere og almindelige borgere. Når de store fonde har en betydelig indflydelse på samfundsudviklingen, er det helt nødvendigt, at de etablerer og overholder nogle basale spilleregler. De arbejder i mange tilfælde sammen i et partnerskab med det offentlige, og den offentlige sektor er underlagt en række særlige regler, som sikrer gennemsigtighed og åbenhed. Regler af denne art bør fondene også følge. Det handler blandt andet om aktindsigt, begrundede afslag, kontradiktion eller modsigelsesret. De kunne derfor med fordel lave et sæt værdier eller leveregler for social ansvarlighed og det, som man i det offentlige kalder ”god forvaltningsskik”. Fondene kunne anvende eksterne evalueringer, bedømmelseskomitéer og indføre klare kriterier for støtte og transparente procedurer for udvælgelse af projekter til støtte. Derudover bør fondene – som mange også gør - indgå i veletablerede partnerskaber med andre offentlige og private aktører, når de engagerer sig i store projekter så som for eksempel byggerier. Endelig ville aktiv deltagelse i den offentlige debat og åbenhed om deres resultater og samfundsmæssige effekt også bidrage til at styrke fondenes position.

Den anden store udfordring handler om, at fondene er nødt til at være målsøgende og effektive. Efter sigende har Bill Gates på et tidspunkt sagt, at det er sværere at give penge ud end at tjene dem. Penge bør ikke deles ud til højre og venstre på baggrund af mere eller mindre tilfældige ansøgninger, når det handler om store beløb til aktiviteter, der i høj grad kan påvirke samfundsudviklingen. Fondene bør udforme en klar strategi. Som led i strategien bør de vælge de bedste støttemodtagere, og de bør arbejde sammen med andre donorer og andre aktører – så som den offentlige sektor – i fælles projekter. Derudover bør de arbejde for aktivt at udvikle de organisationer, som de støtter; og de bør gøre en indsats for at sætte den samfundsmæssige

dagsorden på deres felt på konstruktiv vis. De bør være meget bevidste om deres magtfulde rolle, og de bør forvalte deres formue med denne bevidsthed in mente.

Det er to store udfordringer for de danske fonde. Mange fonde er for længe på vej til at imødegå disse udfordringer. For andre vil det kræve en holdningsændring og måske en åben dialog med fondene i mellem. Fondene kan vælge at leve skjult og måske på kort sigt godt. Eller de kan vælge åbenhed og gennemsigtighed og en offensiv, partnerskabsorienteret strategi. Det sidste anbefaler vi både ud fra en juridisk, en økonomisk og en politisk synsvinkel. I længden vil et demokratisk samfund ikke kunne acceptere, at fondene bliver mere magtfulde, uden at der er offentlig indsigt i deres aktiviteter og uden, at det for omverdenen er tydeligt, at de er til gavn for almenvellet.